

University of Groningen

Culturele carrières in verenigingen

Notten, Natascha; Kraaykamp, Gerbert; Grotenhuis, Manfred te

Published in:
Mens & Maatschappij

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Notten, N., Kraaykamp, G., & Grotenhuis, M. T. (2006). Culturele carrières in verenigingen: Een dynamische analyse van het lidmaatschap van culturele verenigingen. *Mens & Maatschappij*, 82(4), 352.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Culturele carrières in verenigingen

Een dynamische analyse van het lidmaatschap van culturele verenigingen

Natascha Notten, Gerbert Kraaykamp en Manfred te Grotenhuis¹

Summary

Cultural careers in organizations. A dynamic analysis of the participation in voluntary cultural organizations

In this article we investigate which socialization features and individual aspects determine the membership of a cultural organization (i.e., band, choir or drama club) in the Netherlands. To test our hypotheses we employ the Family Survey Dutch Population 2000 that holds detailed information on cultural memberships. Event history analysis shows that parental social and religious participation during childhood, a person's educational level, and a culturally active partner increase the odds of joining a cultural organization. On the other hand, young children in the respondent's household prevent joining a band, choir or drama club. Resigning a cultural membership is positively affected by moving to another town whereas a culturally active partner further stimulates to continue a cultural subscription. Surprisingly, increasing time restrictions have no impact on the odds to resign a membership of a band, choir or drama club.

1. Achtergrond en probleemstelling

De culturele vereniging behoort tot de vele soorten verenigingen die Nederland rijk is. Hoewel het voortbestaan en de toekomst van de muziek-, zang- en toneelvereniging voor haar leden een belangrijk thema is, krijgt het in de media slechts sporadisch aandacht. Dit is opvallend gezien het feit dat er in het Nederlandse overheidsbeleid veel belang wordt gehecht aan de cohesiebevorderende activiteiten van verenigingen. Ook in het wetenschappelijk onderzoek is er maar weinig aandacht voor de culturele vereniging. De resultaten uit het meer beschrijvend onderzoek komen bovendien niet altijd overeen met de bevindingen van de verenigingsleden zelf. Terwijl men zich 'in het veld' al langere tijd druk maakt over de vergrijzing en de terugloop in het ledenbestand, blijkt uit wetenschappelijk onderzoek juist dat het aantal leden van culturele verenigingen tot aan de 21ste eeuw is toegenomen (Bekkers & De Graaf, 2002; De Haan & Knulst, 2000). Onderzoek van het SCP laat zien dat voor muziek-, zang- en toneelverenigingen de groei overwegend eind jaren zeventig heeft plaatsgevonden; vanaf de jaren tachtig lijkt het

percentage culturele lidmaatschappen stabiel. In 2003 lijkt er sprake van een lichte daling (De Hart, 2005), maar anderen concluderen op basis van dezelfde gegevens dat het aantal culturele verenigingslidmaatschappen redelijk constant is (Van den Broek, Huysmans & De Haan, 2005).

Hoewel in 2003 niet meer dan 7 procent van de Nederlandse bevolking lid is van een culturele vereniging, gaat het om een aanzienlijk aantal mensen en organisaties. Zo blijken er ongeveer 15.000 koren te zijn in Nederland met zo'n 600.000 zangers en zangeressen (www.amateurmuziek.nl). Van de muziekverenigingen in ons land bestaat het merendeel uit blaasorkesten als harmonie en fanfare. Uit recente gegevens komt naar voren dat ongeveer 250.000 Nederlanders een blaasinstrument bespelen en de meerderheid van deze muzikanten is aangesloten bij een muziekvereniging (www.amateurmuziek.nl). Het aantal geregistreerde amateur symfonie- en strijkorkesten en kamermuziekensembles, ofwel de meer 'élitaire' muziekverenigingen, is met een vertegenwoordiging van ongeveer 250 verenigingen en 9000 musici duidelijk in de minderheid in vergelijking met de meer 'populaire' blaasorkesten (www.fasobib.nl). Op het gebied van amateurtheater zijn bij landelijke organisaties zo'n 1200 toneelgroepen geregistreerd (www.nvamateurtheater.nl). Het vermoeden bestaat echter dat het totaal aantal actieve toneelverenigingen rond de 3500 ligt en een kwart miljoen mensen nauw betrokken is bij amateurtoneel.

Het doel van het lidmaatschap van een culturele vereniging voor een persoon lijkt helder: het kunnen musiceren, zingen en toneelspelen in groepsverband. Naar onze mening is een inhoudelijke interesse in muziek of theater echter niet de enige reden om lid te worden. In dit artikel trachten we na te gaan welke sociologische kenmerken van belang zijn bij het al dan niet starten en beëindigen van het lidmaatschap van een culturele vereniging. Hierbij komen aspecten als sociale herkomst en socialisatie, levensfase en sociale omgeving aan de orde. In ons onderzoek beantwoorden we de vraag naar het aangaan en verbreken van het lidmaatschap van een culturele vereniging met dynamische levensloopgegevens van een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking. Door naast 'tijdsconstante' predictoren (zoals geslacht en ouderlijke socialisatie) gebruik te maken van 'tijdsvariërende' predictoren (zoals opleiding en partnerstatus) kan rekening worden gehouden met relevante levensgebeurtenissen die het lidmaatschap kunnen beïnvloeden. Zo zou bijvoorbeeld het stoppen met een opleiding of het krijgen van kinderen kunnen leiden tot het afbreken van een cultureel lidmaatschap. Door gebruik te maken van gebeurtenissenanalyse kunnen deze gebeurtenissen in de juiste tijdsvolgorde worden geplaatst, hetgeen een noodzakelijke voorwaarde is voor het doen van causale uitspraken.

2. Theorie en hypothesen: wie wordt lid en wie haakt af?

Specifiek onderzoek gericht op de verklaring van het lidmaatschap van culturele verenigingen is schaars. Voor de theoretische achtergrond sluiten we daarom aan bij twee gerelateerde onderzoeksterreinen, namelijk dat van sociale participatie (verenigingslidmaatschap) en receptieve cultuurparticipatie.

2.1 Cultuurparticipatie en verenigingslidmaatschap

Het lidmaatschap van een culturele vereniging kan worden getypeerd als een actieve vorm van cultuurparticipatie in georganiseerd verband. In het 'traditionele' wetenschappelijke onderzoek naar cultuurparticipatie richt men zich overwegend op de receptieve ofwel passieve cultuurparticipatie. Een van de meest gebruikte theorieën ter verklaring van receptieve cultuurdeelname is de zogenaamde leefstijltheorie. Aan de basis van deze theorie staat het gegeven dat personen in sociaal opzicht verschillen in hun voorkeuren, smaken en gedragingen. Dergelijke leefstijlen hangen met name sterk samen met de sociale positie die iemand heeft (Bourdieu, 1984; Ganzeboom, 1988; Kraaykamp, 2002). De vraag is in hoeverre deze theorie ook een verklaring biedt voor actieve culturele participatie, namelijk voor verschillen in het aangaan en verbreken van het lidmaatschap van een culturele vereniging.

Bij de verklaring van leefstijldifferentiatie is een dominante rol weggelegd voor 'hulpbronnen' en 'restricties'. Uitgangspunt is dat in het algemeen personen bij het realiseren van hun plannen en idealen streven naar een maximale opbrengst tegen zo weinig mogelijk kosten. Om dit te bereiken zetten zij hulpbronnen in en worden zij beperkt door restricties. Het idee van de leefstijltheorie is dat men met het toenemen van de verzameling en diversiteit aan hulpbronnen ook meer mogelijkheden heeft zich te profileren op de verschillende leefstijlvelden. Bourdieu (1984) maakt onderscheid in drie soorten: economische, culturele en sociale hulpbronnen. In veel sociologisch onderzoek naar receptieve cultuurparticipatie wordt de rol van culturele en economische hulpbronnen benadrukt. Culturele hulpbronnen vormen dan het geheel van cognitieve capaciteiten, de genoten opleiding en de deelname aan en kennis van cultuur met een grote C. Economische hulpbronnen zijn van financiële en materiële aard; vaak samengevat met inkomen en bezit. Gezien het feit dat het bij lidmaatschap van een vereniging gaat om een groepslidmaatschap, verwachten wij dat ook de sociale hulpbronnen hierbij van wezenlijk belang zijn. Sociale hulpbronnen verwijzen naar sociale vaardigheden en waardepatronen, naar sociale netwerken en al de hulpbronnen die men via deze netwerken kan mobiliseren. Naast de genoemde hulpbronnen zijn ook restricties, zoals tijdsdruk, van belang bij het maken van culturele gedragskeuzen (Ganzeboom, 1989; Knulst, 1989; Kraaykamp, 1996; Kraaykamp & Van Eijk, 2005). In dit artikel beschouwen we het lidmaatschap van een culturele vereniging als een gedragskeuze die verbonden is met een bepaalde sociale positie (met bijhorende hulpbronnen) rekening houdend met bepaalde (on-)mogelijkheden (restricties). Meer specifiek gaan we na welke factoren verklaren of en wanneer mensen lid worden van een muziek-, zang- of toneelvereniging, en welke factoren bepalen dat het lidmaatschap op een zeker moment wordt stopgezet.

2.2 Culturele hulpbronnen en het verenigingslidmaatschap

Onderzoek naar culturele socialisatie wijst uit dat ouders hun culturele interesses en competenties bewust of onbewust overdragen op hun kinderen (Ganzeboom 1989; Ganzeboom & De Graaf, 1991; Nagel, 2004). Beschikken de ouders over veel culturele hulpbronnen dan leidt deze socialisatie uiteindelijk tot kinderen met veel culturele kennis en competentie.

Onderzoeksresultaten laten inderdaad zien dat kinderen met cultureel actieve ouders meer en langer deelnemen aan receptieve culturele activiteiten (Ganzeboom, 1989; de Haan & Knulst, 1998; Nagel, 2004). Het is zeer wel denkbaar dat cultureel ontwikkelde ouders hun kinderen ook meer stimuleren om lid te worden van culturele verenigingen. De verwachting is daarom dat naarmate ouders over meer culturele hulpbronnen beschikken (hoog opleidingsniveau en veel cultuurparticipatie), des te groter de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te kleiner de kans is om het lidmaatschap te verbreken. Een alternatieve gedachte is echter dat cultureel competente ouders aan (nog) hoogstaander activiteiten dan het lidmaatschap van een culturele vereniging de voorkeur geven. Volgens de culturele reproductietheorie van Bourdieu gebruiken ouders met een hoge statuspositie hun culturele hulpbronnen om ervoor te zorgen dat hun sociaal-economische voorsprong wordt overgedragen op hun kinderen. Op basis van deze redenering ligt het juist niet erg voor de hand dat ouders met veel status hun kinderen stimuleren lid te worden van een culturele vereniging. De meeste culturele verenigingen zijn in de huidige maatschappij immers voor alle lagen van de bevolking toegankelijk. Zij staan in het algemeen bekend als 'volks' en populair en leveren derhalve geen (extra) status op voor hogere statusgroepen. Het lidmaatschap van een muziek-, zang- of toneelvereniging sluit dan juist niet aan bij het soort vrijetijdsbestedingen waarmee men een hogere sociale positie kan etaleren. Deze alternatieve hypothese luidt dat naarmate ouders over meer culturele hulpbronnen beschikken (hoog opleidingsniveau en veel cultuurparticipatie), des te kleiner de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

Naast de ouderlijke culturele socialisatie is ook de eigen culturele competentie van belang. Onderzoek naar receptieve cultuurparticipatie laat zien dat hoog opgeleiden oververtegenwoordigd zijn onder de cultuurparticipanten. Een bekende en veelvuldig getoetste theorie over de relatie tussen opleiding of cognitieve competentie en receptieve cultuurparticipatie is de informatietheorie (Ganzeboom, 1989; Knulst, 1989; Maas, 1990). In deze theorie worden cultuurgoederen opgevat als informatiebronnen die een bepaalde 'prikkeling' teweegbrengen en die geordend kunnen worden naar complexiteit. Een ander uitgangspunt van deze theorie is dat mensen verschillen in informatieverwerkingscapaciteit en dat zij streven naar een optimaal 'prikkelingsniveau'. De theoretische veronderstelling is vervolgens dat personen met een grote informatiecapaciteit (afgemeten aan hoge opleiding en culturele competentie) meer plezier beleven aan complexe culturele goederen en activiteiten en als gevolg hiervan meer cultureel participeren. Aangezien men het lidmaatschap van een culturele vereniging kan beschouwen als een vorm van cultuurparticipatie luidt onze verwachting: naarmate het opleidingsniveau van een persoon toeneemt, des te groter is de kans dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te kleiner is de kans om het lidmaatschap te verbreken. Wederom is op grond van de informatietheorie ook een tegengestelde verwachting te formuleren. Het ligt voor de hand te verwachten dat met het stijgen van het opleidingsniveau ook de culturele competentie toeneemt, met als gevolg dat men vaker deelneemt aan complexe culturele activiteiten en minder participeert in toegankelijke vormen van cultuur. Ganzeboom (1989) stelt dat oudere en meer traditionele cultuurgoederen, zoals onder andere culturele verenigingen, toegankelijker zijn dan

hedendaagse en moderne vormen van cultuur. Voor mensen met een hoog competentieniveau zijn er voldoende alternatieve, meer uitdagende mogelijkheden voor culturele expressie en participatie dan het lidmaatschap van een muziek-, zang- of toneelvereniging. Bovendien is het deel uitmaken van een collectief, zoals een culturele vereniging, meer een gedragskeuze die past bij de lagere sociale klasse. Hieruit volgt dan de verwachting dat naarmate het opleidingsniveau van een persoon toeneemt, des te kleiner de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

Bij het proces van het verwerven van culturele competentie kan het van belang zijn ook de opleidingsrichting in ogenschouw te nemen (naast het niveau). Immers, steeds meer mensen zijn hoog opgeleid zodat aspecten van opleidingsspecialisatie steeds belangrijker lijken te worden. Onderzoeksresultaten wijzen inderdaad uit dat receptieve cultuurparticipatie sterk beïnvloed wordt door het volgen van een culturele opleiding. Personen die een opleiding hebben afgerond waarbinnen veel culturele kennis wordt overgedragen, blijken relatief vaak aan culturele activiteiten deel te nemen (Van de Werfhorst & Kraaykamp, 2000). Hieruit volgt de verwachting dat ook het lidmaatschap van culturele verenigingen beïnvloed wordt door een gevolgde opleidingsrichting, namelijk dat naarmate het culturele gehalte van de opleiding van een persoon toeneemt, des te groter de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te kleiner de kans is om het lidmaatschap te verbreken. Ook hier is de tegengestelde hypothese denkbaar. Culturele hulpbronnen verwerft men in opleidingen met veel aandacht voor kunst en cultuur. Naarmate men over meer culturele hulpbronnen beschikt, wordt het plezier dat men beleeft in de consumptie van meer complexe culturele activiteiten groter en zal ook de leefstijl meer 'high brow' georiënteerd zijn. In het algemeen kunnen we stellen dat het lidmaatschap van een culturele vereniging niet behoort tot het pakket van activiteiten dat een hogere culturele status uitdraagt. Bovendien zal het lidmaatschap van een culturele vereniging voor culturele connaisseurs wellicht niet stimulerend genoeg zijn (Knulst, 1989). Derhalve is dan de verwachting dat naarmate het culturele gehalte van de opleiding van een persoon toeneemt, des te kleiner de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

2.3 Sociale hulpbronnen en het verenigingslidmaatschap

Bij verenigingsparticipatie zijn vroege ervaringen thuis, ofwel de ouderlijke sociale socialisatie, van belang bij gewoontevorming. Ouders met een pro-sociale instelling en het bijbehorende gedrag, bijvoorbeeld zichtbaar in vrijwilligers- en verenigingswerk, zullen deze waarden doorgeven aan hun kinderen. De overdracht van ouderlijke sociale participatie heeft dan als gevolg dat hun kroost meer geneigd zal zijn om lid te worden van een vereniging. Kraaykamp en Vullings (2002) vonden in een onderzoek naar verenigingswerk onder Nijmeegse studenten bevestiging voor de intergenerationele overdracht van interesses. Soortgelijke resultaten zijn ook gevonden door Van de Werfhorst en Kraaykamp (2000); het verrichten van vrijwilligerswerk door de ouders heeft tot gevolg dat kinderen een grotere kans hebben later lid te zijn van een vereniging. Ook laten Van de Werfhorst en Kraaykamp zien dat deze ouderlijke sociale hulpbronnen de

kans op culturele participatie van kinderen vergroot. Vandaar dat onze hypothese luidt dat naarmate ouders over meer sociale hulpbronnen beschikken (maatschappelijke participatie), des te groter de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te kleiner de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

Een belangrijke predictor voor sociale participatie is verder religieuze participatie. Van oudsher kenmerken leden van kerkgenootschappen zich door een hoge mate van maatschappelijke betrokkenheid (Dekker & De Hart, 2002; Knulst & Van Eijk, 2003). Zo maken religieuze personen vaker deel uit van sociale netwerken waaruit vrijwilligers en actieve verenigingsleden worden gemobiliseerd. Verder biedt de kerk een bron van georganiseerde zang en muziek (kerkkoren en muziekkuitvoeringen). Gezien de sterke secularisering in Nederland lijkt de eerste kennismaking met sociale participatie echter niet zozeer samen te hangen met de eigen huidige religieuze betrokkenheid, maar vooral een gevolg van religieuze socialisatie (Bekkers & De Graaf, 2002). De verwachting luidt daarom dat naarmate de ouders religieus actiever waren tijdens de jeugd van hun kind, des te groter de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging. We vermoeden dat als het gaat over het stoppen van het lidmaatschap van een culturele vereniging de eigen religieuze loopbaan wel van belang is. Met name geloofsafval zou een belangrijke reden kunnen zijn om niet langer actief te blijven in een muziek-, zang-, en toneelvereniging met een religieuze grondslag. Onze verwachting luidt dat na het verbreken van de binding met een kerk- of geloofsgemeenschap, de kans groter is om het cultureel lidmaatschap te verbreken.

Onderzoeksbevindingen laten zien dat de sociale omgeving van groot belang is bij het al dan niet deelnemen aan culturele activiteiten (De Haan, 2001; Maas, Verhoeff & Ganzeboom, 1990; Upright, 2004). De belangrijkste persoon in het sociale netwerk is de partner. De invloed van een partner is tweeledig; enerzijds zal een cultureel geïnteresseerde partner de verenigingsparticipatie kunnen bevorderen, terwijl een partner die cultuurparticipatie juist niet waardeert het deelnemen aan culturele activiteiten wellicht zal afremmen. De verwachting is daarom: als een partner lid wordt of lid is van een culturele vereniging, des te groter is de kans dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te kleiner is de kans om het lidmaatschap te verbreken. Complementair is de volgende hypothese: als een partner het lidmaatschap verbreekt, des te kleiner is de kans dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter is de kans om het lidmaatschap te verbreken.

2.4 Economische hulpbronnen en het verenigingslidmaatschap

Uit het statusverwervingonderzoek komt naar voren dat ouderlijke economische hulpbronnen kunnen worden ingezet om kinderen een voorsprong te geven in de opleidings- en beroeps carrière. Gezien de toegankelijkheid van de meeste culturele verenigingen is het echter onwaarschijnlijk dat ouderlijke economische hulpbronnen bij het al dan niet lid zijn een onderscheidende rol spelen. Geld is relatief onbelangrijk bij het lidmaatschap van deze verenigingen. Mogelijk is het wel zo dat gezien het overwegend volkse karakter van muziek-, zang- en toneelverenigingen, dergelijke verenigingen een status hebben die niet past bij personen uit de hogere

economische klassen. Onze hypothese luidt derhalve dat naarmate ouders over meer economische hulpbronnen beschikken (hoog beroepsstatus van de vader), des te kleiner de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging en des te groter de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

Voor het individu zelf lijkt een belangrijke stap of men een economische opleiding gaat volgen (Van de Werfhorst & Kraaykamp, 2000). De opbouw van economische hulpbronnen (beroepsstatus en inkomen) gedurende de beroeps carrière wordt hierdoor grotendeels gestuurd. Onze verwachting is dat bij meer economisch georiënteerde personen het lidmaatschap van een culturele vereniging niet bijzonder wordt geapprecieerd; het biedt immers weinig toegevoegde (economische) waarde. Dit zou een reden kunnen zijn om tijdens of na het volgen van een meer economische studie te stoppen bij een culturele vereniging. Derhalve is de verwachting dat naarmate het economische gehalte van de opleiding van een persoon toeneemt, des te kleiner de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

2.5 Tijdsdruk en het verenigingslidmaatschap

De tijdsdruk die men ervaart hangt sterk samen met de levensfase waarin men zich bevindt. In de levensfasetheorie wordt gedrag dat bij een bepaalde leeftijd hoort, vaak toegeschreven aan de gebeurtenissen die in een zekere levensfase plaatsvinden (Elder, 1977). Zo hebben bijvoorbeeld 20- tot 40-jarigen relatief weinig vrije tijd omdat zij twee of meer tijdsintensieve taken (arbeid, zorg voor jonge kinderen, studie) moeten combineren (Knulst, 1989; Kraaykamp, 1996). De verwachting is dat ervaren tijdsdruk met name tijdrovende vrijetijdsbestedingen aan banden legt. Uit onderzoek blijkt dat voor het bezoeken van culturele instellingen ondersteuning voor de tijdsdrughypothese niet erg overtuigend is (Ganzeboom, 1989; De Haan & Knulst, 2000). Maas, Verhoeff en Ganzeboom (1990) vinden echter voor theaterbezoek, dat op een vaste tijd en in de avonduren plaatsvindt, wel effecten van tijdsrestricties (zie ook Ganzeboom, 1989). Ook blijkt uit recent onderzoek naar verenigingswerk (Kraaykamp & Vullings, 2002) dat tijdsrestricties zeer bepalend zijn bij de beslissing al dan niet actief te zijn in een vereniging. Het lidmaatschap van een culturele vereniging vereist actieve participatie op een gefixeerde tijd, veelal in de avonduren. Verder is het lidmaatschap van een culturele vereniging tijdsintensief; het vergt naast de vaste repetitieavond vaak ook nog andere (tijds)inspanningen, zoals het oefenen thuis, optredens en de organisatie van of deelname aan allerlei activiteiten binnen en ten bate van de vereniging. Onze verwachting is daarom dat de tijdsrestricties van een persoon van invloed zijn op het al dan niet aangaan en verbreken van een cultureel lidmaatschap, namelijk dat naarmate het aantal werkuren van een persoon toeneemt, des te kleiner de kans is dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter de kans is om het lidmaatschap te verbreken.

Ook de gezinssituatie kan restricties met zich meebrengen voor de beschikbare vrije tijd. Zo participeren mensen zonder kinderen of met oudere kinderen die niet meer thuis wonen, meer in culturele activiteiten dan mensen met een partner en/of thuiswonende kinderen. Met name

ouders met jonge kinderen hebben minder individuele bewegingsvrijheid en nemen daarom minder deel aan recreatieve activiteiten die 's avonds aangeboden worden (De Haan & Knulst, 2000; Knulst, 1989). De verwachting is dan ook dat de aanwezigheid van jonge (thuiswonende) kinderen nadelige gevolgen zal hebben voor het culturele verenigingslidmaatschap. De hypothese luidt: als een kind geboren wordt of als er meer jonge thuiswonende kinderen zijn, des te kleiner is de kans dat een persoon lid wordt van een culturele vereniging, en des te groter is de kans om het lidmaatschap te verbreken.

3. Data en onderzoekopzet

3.1 Data

Om onze verwachtingen te toetsen gebruiken we gegevens afkomstig van de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000 (De Graaf, de Graaf, Kraaykamp & Ultee, 2000). De FNB 2000 is representatief voor de niet-geïnstitutionaliseerde Nederlands sprekende bevolking in de leeftijd van 18 tot 70 jaar oud. De steekproef is *at random* getrokken uit de bevolkingsadministraties van een (naar omvang) gestratificeerde steekproef van Nederlandse gemeenten. Naast de primaire respondent is ook de (eventuele) partner ondervraagd. In totaal zijn 1561 personen uit 870 huishoudens geïnterviewd, zowel mondeling als schriftelijk. Er zijn onder andere vragen gesteld over sociale positie, sociale herkomst, leeftijd en vrijetijdsbesteding. Een belangrijke kwaliteit van de FNB-2000 is dat via retrospectieve vragen gegevens over de levensloop van een persoon beschikbaar zijn. Omdat de respondent en diens partner tot hetzelfde huishouden behoren, zijn de waarnemingen niet onafhankelijk van elkaar. Hierdoor kan mogelijk te snel worden besloten tot het aannemen van de onderzoekshypothese. We corrigeren voor deze afhankelijkheid via een clustercorrectie in Stata.

Om de onderzoeksvraag over het aangaan en verbreken van het lidmaatschap van een culturele vereniging te beantwoorden, maken we gebruik van gebeurtenissenanalyse. Essentieel bij gebeurtenissenanalyse is de zogenaamde risicoperiode; de periode waarin de respondent een gebeurtenis nog niet heeft meegemaakt maar waarin het wel mogelijk is dat dit gaat gebeuren. Alle respondenten die op een bepaald tijdstip het risico lopen de gebeurtenis mee te maken, vormen de 'risicopopulatie'. Bij het toepassen van de gebeurtenissenanalyse voor het aangaan en verbreken van het culturele lidmaatschap creëren we daarom twee datasets. De eerste dataset bestaat uit 'persoonsjaren' van iedereen die mogelijk lid kan worden van een culturele vereniging (N=46.125). Dit geldt in eerste instantie voor alle personen in de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000. De tweede dataset betreft de 'persoonsjaren' van respondenten die lid zijn (geweest) van een culturele vereniging (N=3003). Alleen dan is het immers mogelijk om het lidmaatschap te verbreken. In de eerste dataset is een beginleeftijd van tien jaar gekozen, in de tweede dataset staat de beginleeftijd op 16 jaar (door de vraagstelling) en in beide datasets moeten respondenten minimaal een jaar tot de risicopopulatie hebben behoord (respectievelijk geen lid of wel lid). De 21 personen die lid zijn geworden in de eerste tien jaar van hun leven en

de tien respondenten die hun lidmaatschap hebben verbroken voor of in hun 16de levensjaar zijn verwijderd uit de betreffende dataset. Daarnaast zijn respondenten die op relevante variabelen één of meer ontbrekende scores hebben uit de analyses verwijderd. In totaal zijn er in de eerste dataset 1394 personen en in de tweede dataset 255 personen die tot de risicopopulatie behoren.

3.2 Meting van de variabelen

In de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2000 is gevraagd of men lid is van een muziek, koor- of toneelvereniging. Aan respondenten die op deze vraag met 'ja' hebben geantwoord, is vervolgens gevraagd sinds welk jaar men lid is van deze vereniging. Aan respondenten die hebben aangegeven op dit moment geen lid te zijn van een culturele vereniging is gevraagd of men ooit na het 16de levensjaar lid is geweest van een muziek, koor- of toneelvereniging. Respondenten bij wie dit het geval bleek te zijn, hebben vervolgens het begin- en eindjaar aangegeven van dit lidmaatschap. De gebeurtenis-variabele *start lidmaatschap* is aangemaakt door het jaar te berekenen waarin de respondent lid werd, de gebeurtenis-variabele *eind lidmaatschap* is het jaar waarin men het lidmaatschap stopte. In het totaal vindt in onze dataset het starten van het lidmaatschap van een culturele vereniging 241 keer plaats, terwijl 106 personen het cultureel lidmaatschap hebben verbroken. Door de gekozen vraagstelling kon iedere respondent de gebeurtenis starten of stoppen slechts één keer meemaken; hierdoor ontbreekt mogelijk een gedeelte van de individuele lidmaatschapsgeschiedenis. Van de mensen die tijdens het interview lid waren van een culturele vereniging, is alleen de informatie van het meest recente lidmaatschap bekend. Voor de mensen die ooit in hun leven een lidmaatschap zijn aangegaan maar ook weer hebben opgezegd, geldt waarschijnlijk dat men zich het best het meest recente of belangrijkste lidmaatschap herinnert. Dit betekent dat de uitspraken in dit artikel hoofdzakelijk betrekking hebben op het meest recente lidmaatschap. Omdat hierbij verschillen te verwachten zijn tussen jongeren en ouderen, zijn in de analyses interacties met leeftijd opgenomen. Gebeurtenissen die in de jeugd of jongvolwassenheid plaatsvinden, zullen naar verwachting voor een jongere respondent veel relevanter en van groter belang zijn bij het maken van leefstijlkeuzes dan wanneer deze respondent (veel) ouder is.

Het *ouderlijk opleidingsniveau* is geoperationaliseerd als het maximum van het opleidingsniveau van vader en moeder. Het oorspronkelijk aantal van tien categorieën is teruggebracht tot vier, te weten (0) primair, (1) laag secundair (lbo, mavo, mulo), (2) hoog secundair (havo, vwo, mbo), (3) tertiair (hbo en universiteit). De *cultuurparticipatie van ouders* is gemeten met vijf items over het cultureel uitgaansgedrag van de ouders rond het 15de levensjaar van de respondent; het bezoek van klassieke concerten, historische musea, kunstmusea, serieus theater en ontspannend theater. Door het toekennen van klassenmiddens loopt per culturele activiteit de frequentie van het ouderlijk bezoek van (0) nooit, (2) twee keer per jaar, (5) vijf keer per jaar tot (8) acht keer per jaar. Er is een schaal geconstrueerd door het gemiddelde te nemen van de toegekende klassenmiddens ($\alpha=0,79$).

De *maatschappelijke participatie van ouders* is gemeten met drie items, namelijk de betrok-

kenheid van ouders bij kerkelijke activiteiten buiten de kerkdiensten om (sociale hulp of sociale activiteiten), het actief zijn als onbetaald vrijwilliger voor een vereniging (zoals een sportclub, vakbond, school of kerk), en het lidmaatschap van een politieke partij. Bovenstaande aspecten zijn separaat voor vaders en moeders vastgesteld. De drie items zijn gestandaardiseerd via rangscores, waarna een schaal is geconstrueerd door het gemiddelde te berekenen. Op minimaal twee van de zes items diende men een geldige score te hebben ($\alpha=0,71$). De *ouderlijke religieuze participatie* is vastgesteld door voor beide ouders na te gaan hoe vaak zij diensten of vieringen van een kerk of geloofsgemeenschap bezochten in de jeugd van de respondent. De uiteindelijke variabele is gecreëerd door het maximum voor vaders en moeders religieuze betrokkenheid te nemen, waarbij de score (0) staat voor geen religieus actieve ouder, en de score (1) betekent dat één van beide ouders of beide ouders regelmatig de kerk bezochten.

De *ouderlijke economische hulpbronnen* zijn gemeten via de beroepsstatus van de vader. Aan het beroep van de vader is een ISEI-statusscore toegekend op grond van de International Socio-Economic Index for all Occupations (Ganzeboom, De Graaf en Treiman, 1992). De schaal loopt van laag (10) naar hoog (90).

Om het tijdsvariërende kenmerk *opleidingsniveau* te achterhalen, is gebruik gemaakt van de complete onderwijsloopbaan. Per respondent en per levensjaar is het op dat moment gevolgde onderwijsniveau, of bij beëindiging van het dagonderwijs, het hoogst behaalde niveau in vier categorieën (analoog aan het ouderlijk opleidingsniveau) geregistreerd. Ook de *opleidingsrichting* van elke door de respondent gevolgde opleiding is bekend. Om de hoeveelheid culturele en economische hulpbronnen gerelateerd aan een gevolgde opleiding te registreren, is gebruik gemaakt van de WK-indeling (Van de Werfhorst & Kraaykamp, 2000); via deze indeling worden scores toegekend aan de desbetreffende opleidingsrichtingen. Gedurende de onderwijsloopbaan is per levensjaar de op dat moment relevante hoeveelheid culturele en economische richtingshulpbronnen toegekend. Na het afsluiten van de onderwijsloopbaan behoudt de tijdsvariërende variabele opleidingsrichting de dan geldende score.

De religieuze loopbaan van een respondent is gemeten via de variabele *kerklidmaatschap*. Nagegaan is of, en zo ja in welke periode, een persoon zich rekende tot een kerkgenootschap. Er is een tijdsvariërende variabele gecreëerd die voor ieder levensjaar aangeeft of men (0) geen kerklid of (1) wel kerklid is. De variabele *partner* geeft weer of de respondent, (0) geen partner heeft, (1) een partner heeft die geen lid is van een culturele vereniging, (2) een partner heeft die wel lid is van een culturele vereniging, (3) een partner heeft waarvan het lidmaatschap onbekend is (betreft 32 gevallen). Voor iedere antwoordcategorie is per levensjaar een dichotome variabele (0-1) geconstrueerd.

Tijdsdruk is gemeten via het aantal *arbeidsuren* indien men betaald werkt. Om een tijdsvariërend kenmerk te creëren is per levensjaar een hoeveelheid arbeidsuren toegekend op grond van informatie uit de beroepsloopbaan. Verricht men geen betaalde arbeid in een bepaalde periode, dan wordt de score 0 toegekend. Ook is het *aantal thuiswonende kinderen tot en met 12 jaar* als een tijdsvariërende variabele meegenomen. Hiervoor is informatie over het geboortjaar van de kinderen en het al dan niet thuis wonen gebruikt. De dynamische variabele *geboorte eerste kind* geeft per levensjaar weer of deze gebeurtenis al dan niet heeft plaatsgevonden.

Als tijdsvariërende controlevariabele is het al dan niet verhuizen opgenomen. Verhuizing over langere afstand gaat vermoedelijk vaak samen met het verbreken van een lidmaatschap. De respondent is gevraagd aan te geven waar hij/zij heeft gewoond en wanneer eventuele *verhuizingen* hebben plaatsgevonden. Voor ieder levensjaar van de respondent is derhalve bekend of men (0) niet verhuisd is (of enkel binnen de woonplaats), of dat men (1) verhuisd is naar een andere woonplaats.

Als controlevariabele is verder het *geslacht* opgenomen waarbij (0) is man en (1) is vrouw. Het *geboortecohort* wordt lineair meegenomen lopend van 1920 tot 1982. Om presentatieredenen is de variabele gedeeld door 10. Tot slot is *leeftijd* als een tijdsvariërende en lineaire variabele meegenomen en zijn er voor alle predictoren interactievariabelen met leeftijd aangemaakt (om rekening te houden met eventuele leeftijdsafhankelijkheid). De verdelingskenmerken van de variabelen zijn weergegeven in Appendices 1, 2 en 3.

3.3 Gebeurtenissenanalyse

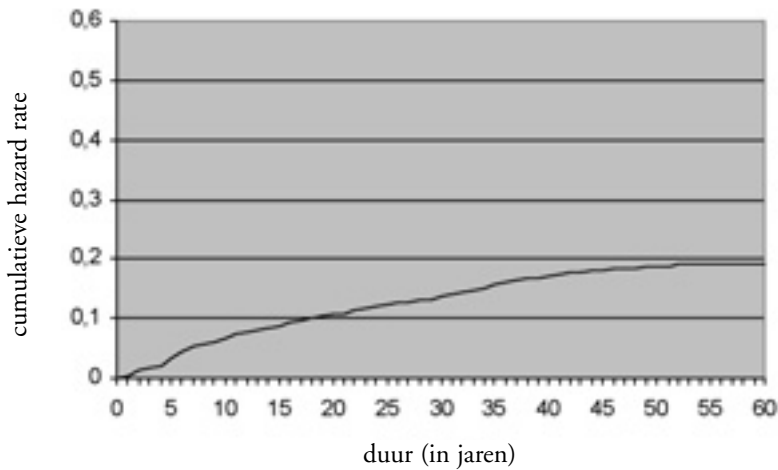
Een gebeurtenis of 'event' is een verandering die op een bepaald tijdstip in het leven van een persoon plaatsvindt. Via gebeurtenissenanalyse wordt nagegaan welke kenmerken van een persoon van invloed zijn op de gebeurtenis 'lid worden van een culturele vereniging' en op de gebeurtenis 'opzeggen van een cultureel lidmaatschap'. We maken daarbij een onderscheid tussen tijdsconstante factoren en tijdsvariërende factoren. Voor tijdsconstante aspecten geldt dat zij gedurende het gehele leven van een persoon onveranderlijk zijn en zij hebben (al dan niet) invloed op de gebeurtenis ongeacht het tijdstip van deze gebeurtenis in het leven van een persoon. Tijdsvariërende aspecten daarentegen veranderen gedurende het leven van een persoon. Dergelijke aspecten zijn daarom met name interessant om te verklaren waarom de gebeurtenis zich op een bepaald moment in de levensloop voordoet. Groot voordeel van deze opzet is dat rekening wordt gehouden met de tijdsvolgorde van de gebeurtenissen. Het is immers mogelijk na te gaan of aan een gebeurtenis een andere levensloopverandering voorafging. Hierdoor wordt de veronderstelling dat een verklarend aspect een gebeurtenis veroorzaakt aannemelijker. Met cross-sectionele analyse is deze causaliteitskwestie niet oplosbaar.

Een essentieel aspect van een gebeurtenissenanalyse is de zogenaamde '*hazard rate*'. Deze maat geeft de kans weer dat een gebeurtenis op een bepaald tijdstip plaatsvindt, gegeven het feit dat het betreffende individu de gebeurtenis nog niet eerder heeft meegemaakt (Allison, 1984). In het eerste deel van de onderzoeksvraag staat het al dan niet aangaan van een cultureel lidmaatschap centraal. De hazard rate staat dan voor de kans om in een bepaald jaar lid te worden van een culturele vereniging onder de conditie dat men voor die tijd geen lid was. In gebeurtenissenanalyse neemt men vaak een zogenaamde *duurvariabele* mee. Deze duurvariabele geeft het aantal jaar aan dat een persoon tot de risicopopulatie behoort. Bij het aangaan van een cultureel verenigingslidmaatschap is deze duurvariabele per definitie gelijk aan de leeftijd van de respondent minus tien (de startleeftijd). In figuur 1 is de cumulatieve hazard rate weergegeven voor het aangaan van het lidmaatschap van een culturele vereniging naar duur (leeftijd-10) in jaren. Zoals mocht worden verwacht, geeft de hazard rate een regelmatig stijgende kans weer.

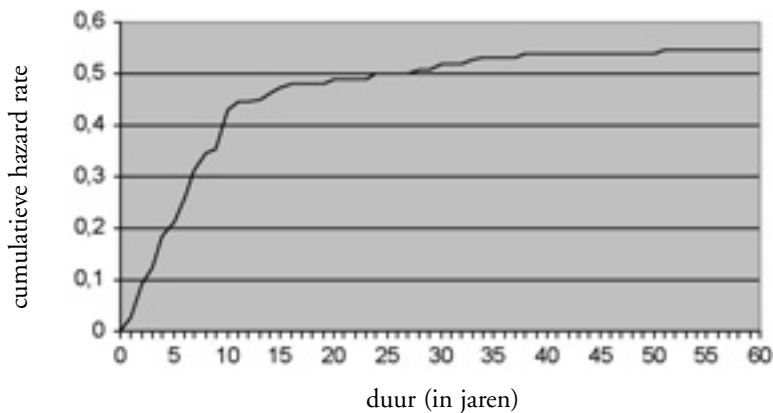
Dit betekent dat met het toenemen van leeftijd de kans toeneemt dat men (ooit) lid is geworden van een culturele vereniging.

Het tweede deel van ons onderzoek richt zich op het verbreken van het lidmaatschap van een culturele vereniging. De hazard rate staat in dat geval voor de kans om in een bepaald jaar te stoppen met het lidmaatschap van een culturele vereniging. De duurvariabele is nu gelijk aan het aantal jaren dat men al lid is van een culturele vereniging. In figuur 2 presenteren we de cumulatieve hazard rate voor het verbreken van het cultureel lidmaatschap naar duur. Het wordt duidelijk dat de kans dat men is gestopt in de eerste tien jaar na de start van het lidmaat-

Figuur 1: Cumulatieve hazard rate aangaan cultureel lidmaatschap naar duur

Figuur 2: Cumulatieve hazard rate verbreken cultureel lidmaatschap naar duur

schap vrijwel lineair toeneemt, daarna treedt er snel een stabilisatie op. Met andere woorden, als men het lidmaatschap verbreekt, doet men dit vooral in de eerste tien jaar van het lidmaatschap. Omdat de hazard rate na een duurperiode van tien jaar weinig meer verandert, nemen we de duurvariabele in de logistische regressie-analyse gecategoriseerd op.

4. Analyses

4.1 Modellen

Om vast te stellen welke kenmerken een rol spelen bij het starten en stoppen van het lidmaatschap van een culturele vereniging schatten we drie multi-variate logistische regressie-modellen. Model 1 is het basismodel met alleen de controlevariabelen plus het duureffect. In model 2 voegen we de effecten van de ouderlijke socialisatie toe. In model 3 worden vervolgens alle dynamische levensloopkenmerken toegevoegd en zijn tevens de interactievariabelen met leeftijd opgenomen. Door stapsgewijs de niet significante interacties te verwijderen is model 3 zo zuinig mogelijk geschat, waarbij de hoofdeffecten gelden voor de 25-jarigen. De resultaten van de analysemodellen staan weergegeven in tabel 1 (starten) en tabel 2 (stoppen).

4.2 Het aangaan van een cultureel lidmaatschap

De resultaten in model 1 van tabel 1 laten zien dat het geboortecohort en de leeftijd van de respondent significante invloed uitoefenen op het aangaan van een cultureel lidmaatschap. De Exp(B) parameter voor cohort is groter dan één, hetgeen betekent dat naarmate men uit een jonger geboortecohort afkomstig is de kans stijgt dat men lid wordt van een culturele vereniging. In tegenstelling tot hetgeen vaak wordt verkondigd, is er dus blijkbaar geen sprake van een negatievere houding ten opzichte van de culturele vereniging onder de jongere geboortecohorten. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat deze cohortinterpretatie gedaan wordt onder de assumptie dat er geen periode-effecten optreden. Verder stijgt de kans om lid te worden van een culturele vereniging naarmate men ouder wordt. Dit effect is mede veroorzaakt door de vraagstelling, die is gericht op de meest recente cultuurdeelname. Hierdoor is er op voorhand een positief effect te verwachten, aangezien ouderen een langere tijd de mogelijkheid hebben gehad om lid te worden van een culturele vereniging. Een zuiverder effect is te schatten als we voor iedereen het verenigingslidmaatschap over de *gehele* levensloop zouden hebben geregistreerd.

In model 2 zijn naast de controlevariabelen de socialisatievariabelen opgenomen. Met name de ouderlijke sociale hulpbronnen blijken van wezenlijk belang te zijn; voor personen wier ouders maatschappelijk actief waren en/of regelmatig de kerk bezochten is de kans significant groter om een cultureel lidmaatschap aan te gaan dan voor respondenten voor wie dit in mindere mate of niet het geval is. Onze hypothesen omtrent de ouderlijke sociale hulpbronnen worden hiermee bevestigd.

Als in model 3 de tijdsvariërende levensloopaspecten en interactievariabelen zijn geïntrodu-

Tabel 1: Logistische regressie-analyse van het aangaan van een cultureel lidmaatschap

	Model 1 Exp (b)	Model 2 Exp (b)	Model 3 Exp (b)
<i>Controlevariabelen</i>			
Sekse (vrouw)	1,20	1,19	1,19
Cohort (/10)	1,26**	1,28**	1,23**
Leeftijd	1,01*	1,02*	0,94*
<i>Ouderlijke culturele hulpbronnen</i>			
Opleidingsniveau ouders		1,03	0,94
Cultureel uitgaansgedrag ouders		1,06	1,05
<i>Individuele culturele hulpbronnen</i>			
Opleidingsniveau primair (ref.)			1,00
Opleidingsniveau secundair laag			2,07*
Opleidingsniveau secundair hoog			2,83**
Opleidingsniveau tertiair			5,45**
Culturele opleidingsrichting			0,91
<i>Ouderlijke sociale hulpbronnen</i>			
Ouderlijke maatschappelijke participatie (/10)		1,20**	1,17**
Ouderlijke religieuze participatie (≥ 1 x.p.m.)		1,45*	1,42*
<i>Individuele sociale hulpbronnen</i>			
Geen partner ^a (ref.)			1,00
Wel partner, partner geen cultureel lid			0,83
Wel partner, partner cultureel lid			3,90**
<i>Ouderlijke economische hulpbronnen</i>			
Beroepsstatus vader (/10)		1,03	1,00
<i>Individuele economische hulpbronnen</i>			
Economische opleidingsrichting			0,78
<i>Tijdsdruk</i>			
Uren betaalde arbeid			1,00
Aantal thuiswonende kinderen ≤ 12 jr.			0,82*
<i>Life-events</i>			
Verhuizen ^b			0,97
Geboorte 1e kind ^c			0,75

Tabel 1: Vervolg

<i>Interactievariabelen</i>			
Leeftijd * Opleidingsniveau secundair laag			0,89**
Leeftijd * Opleidingsniveau secundair hoog			0,90**
Leeftijd * Opleidingsniveau tertiair			0,88**
Leeftijd * Culturele opleidingsrichting			1,04**
Leeftijd * Economische opleidingsrichting			1,03*
Leeftijd * Geboorte 1e kind			0,69**
Aantal at risk	46125	46125	46125
Aantal gebeurtenissen	241	241	241
Wald Chi ² (df)	13,55** (3)	49,63** (8)	223,48** (26)
R ² (McFadden)	0,6%	1,9%	4,8%

** $p < .01$ * $p < .05$ - $p < .10$

^a De categorie 'partner onbekend' is wel opgenomen in de analyse maar wordt niet weergegeven in de tabel

^b Ook het jaar voor en/of na de verhuizing is geanalyseerd; dit leverde geen andere resultaten op

^c Ook het jaar voor en/of na de geboorte is geanalyseerd; dit leverde geen andere resultaten op

BRON: Familie-enquête Nederlandse Bevolking, 2000.

ceerd, blijkt dat het opleidingsniveau een positief significant effect te hebben op de kans om een cultureel lidmaatschap aan te gaan. Onze verwachting, dat een hoger opleidingsniveau leidt tot een grotere kans een laatste lidmaatschap van een muziek-, zang- of toneelvereniging aan te gaan, lijkt voor jongeren bevestigd te worden. Uit de significantie en de hoogte van de parameters behorende bij de interactie tussen opleidingsniveau en leeftijd, blijkt dat het opleidingsniveau een minder belangrijke rol gaat spelen bij het maken van de keus om een cultureel lidmaatschap aan te gaan naarmate men ouder wordt. Met het toenemen van de leeftijd blijkt het opleidingseffect zelfs om te draaien. Met name voor 55-plussers lijkt de kans om lid te worden van een culturele vereniging het grootst voor de laagst opgeleiden. De opleidingsrichting van de respondent speelt enkel later in het leven een prominente rol. Uit de interacties blijkt dat de culturele en economische opleidingsrichting voor ouderen meer van belang is bij het lid worden van de meest recente culturele vereniging dan voor jongeren. Zo heeft de culturele opleidingsrichting al vanaf het 35ste levensjaar een significante positieve invloed op het lid worden van een culturele vereniging. Verder blijken, ongeacht de leeftijd van de respondent, de kenmerken van de partner bijzonder relevant. Respondenten die een relatie aangaan met iemand die lid is of lid wordt van een culturele vereniging, hebben een grotere kans lid te worden in vergelijking met respondenten zonder partner, of wier partner geen lid is, hetgeen overeenkomt met de onderzoekshypothese. Tot slot vormt het aantal jonge thuiswonende kinderen een wezenlijke restrictie op het aangaan van een cultureel lidmaatschap. Onze verwachting omtrent de negatieve invloed van tijdsdruk, in de vorm van de zorg voor een jong gezin, blijkt hiermee bevestigd te worden. De geboorte van een eerste kind blijkt ook restrictief te werken en interacteert met leeftijd: de geboorte van het eerste kind verkleint in toenemende mate de kans om lid te worden

van een culturele vereniging. Deze bevinding geldt met name voor ouders die de dertig gepasseerd zijn.

4.3 Het verbreken van een cultureel lidmaatschap

Voor het verbreken van het laatste culturele lidmaatschap schatten we gelijksoortige modellen. Er zijn twee aanpassingen. Ten eerste nemen we hier de eigen religiositeit op in het model in plaats van de ouderlijke religieuze participatie. Ten tweede nemen we het duureffect expliciet op. Zoals al eerder is gezegd, is dit effect bij het verbreken niet per definitie gelijk aan het leeftijdseffect.

Model 1 in tabel 2 laat zien dat alle controlevariabelen van invloed zijn op het verbreken van het laatste culturele lidmaatschap. Zo verbreken vrouwen dit culturele lidmaatschap significant vaker dan mannen. Verder lijkt de kans om het lidmaatschap van een culturele vereniging te verbreken af te nemen met het ouder worden van de respondent. Maar, zoals eerder besproken, speelt ook hier de vraagstelling een rol, zodat we geen eenduidige conclusie kunnen trekken over het leeftijdseffect op het verbreken van het culturele lidmaatschap. Het duureffect maakt helder dat de meeste stoppers na zes tot tien jaar lidmaatschap hun verenigingsdeelname beëindigen. Als we in Model 2 de verschillende socialisatieaspecten toevoegen blijkt dat zij voor het stoppen weinig relevantie hebben, anders dan bij het starten. In tegenstelling tot bij het aangaan van een cultureel lidmaatschap, oefenen ouders weinig invloed uit op het verbreken van het lidmaatschap van een culturele vereniging.

In model 3 hebben we de diverse levensloopaspecten en interacties met leeftijd geïntroduceerd. Uit de resultaten blijkt de culturele participatie van de partner inderdaad relevant te zijn. Voor personen met een partner die lid is van een culturele vereniging, is de kans om het laatste

Tabel 2: Logistische regressie-analyse van het verbreken van het cultureel lidmaatschap

	Model 1 Exp (b)	Model 2 Exp (b)	Model 3 Exp (b)
<i>Controle variabelen</i>			
Sekse (vrouw)	1,65**	1,67**	1,68*
Cohort (/10)	1,17~	1,13~	1,21~
Leeftijd	0,97**	0,97**	1,04~
Duur 1-5 jaar	0,54**	0,54**	0,80*
Duur 6-10 jaar (ref.)	1,00	1,00	1,00
Duur > 10 jaar	0,30**	0,30**	0,28**
<i>Ouderlijke culturele hulpbronnen</i>			
Opleidingsniveau ouders		0,96	0,87
Cultureel uitgaansgedrag ouders		0,97	0,91

Tabel 2: Vervolg

	Model 1	Model 2	Model 3
<i>Individuele culturele hulpbronnen</i>			
Opleidingsniveau primair (ref.)			1,00
Opleidingsniveau secundair laag			0,92
Opleidingsniveau secundair hoog			1,19
Opleidingsniveau tertiair			1,56
Culturele opleidingsrichting			1,15
<i>Ouderlijke sociale hulpbronnen</i>			
Ouderlijke maatschappelijke participatie (/10)		0,98	0,98
<i>Individuele sociale hulpbronnen</i>			
Kerklidmaatschap			0,76
Geen partner ^a (ref.)			1,00
Wel partner, partner geen cultureel lid			1,57
Wel partner, partner cultureel lid			0,24*
<i>Ouderlijke economische hulpbronnen</i>			
Beroepsstatus vader (/10)		1,04	1,00
<i>Individuele economische hulpbronnen</i>			
Economische opleidingsrichting			0,85
<i>Tijdsdruk</i>			
Uren betaalde arbeid			1,00
Aantal thuiswonende kinderen ≤12 jr.			0,86
<i>Life-events</i>			
Verhuizen			3,33**
Geboorte 1 ^e kind ^b			1,82
<i>Interactievariabelen</i>			
Leeftijd * wel partner, partner geen cultureel lid			0,94**
Leeftijd * duur 1-5 jaar			0,95**
Aantal at risk	3003	3003	3003
Aantal gebeurtenissen	106	106	106
Wald Chi ² (df)	61,85** (5)	62,78** (15)	150,19** (22)
R ² (McFadden)	7,3%	7,4%	13,1%

** $p < 0,01$ * $p < 0,05$ ~ $p < 0,10$ ^a De categorie 'partner onbekend' is wel opgenomen in de analyse maar wordt niet weergegeven in de tabel^b Ook het jaar voor en/of na de geboorte is geanalyseerd; dit leverde geen andere resultaten op

BRON: Familie-enquête Nederlandse Bevolking, 2000.

lidmaatschap te verbreken kleiner dan voor respondenten zonder partner. Daarnaast blijkt uit de opgenomen interactievariabele dat voor ouderen de invloed van een niet-cultureel actieve partner kleiner is dan voor jongeren. Ook is het zo dat de kans om het lidmaatschap te verbreken bij een duur van één tot vijf jaar verder afneemt naarmate men ouder wordt. Zoals verwacht, blijkt een verhuizing niet bevorderlijk voor het continueren van het lidmaatschap van een culturele vereniging. Voor de 'verhuizers' is de kans om een cultureel lidmaatschap te verbreken groter dan voor degenen die deze stap niet zetten. Opmerkelijk is verder dat voor het hebben en krijgen van kinderen, alsook het aantal uren werk dat men werkt, geen effect gevonden wordt op de kans om te stoppen met participatie in een culturele vereniging.

5. Conclusie en discussie

In dit artikel hebben we met een gebeurtenissenanalyse onderzocht welke factoren van belang zijn bij het starten en stoppen van het lidmaatschap van een culturele vereniging. Voor het aangaan van een cultureel lidmaatschap luidt een eerste conclusie dat vooral het ouderlijke voorbeeld in maatschappelijke participatie kinderen zodanig beïnvloedt dat de kans groter is dat zij lid worden. Ouders dragen blijkbaar bewust of onbewust sociaal kapitaal over op hun kinderen en deze invloed blijft aanwezig ondanks allerlei andere gebeurtenissen. Naast de ouderlijke socialisatie blijkt ook een aantal levensloopkenmerken relevant. Het volgen van een hoge opleiding stimuleert de cultuurparticipatie in die mate dat het lid worden van een culturele vereniging aantrekkelijker is. Het lijkt erop dat hiermee de culturele vereniging niet zondermeer aangemerkt kan worden als 'volks' of 'populair'; onze analyse toont aan dat met name de jonge culturele elite interesse heeft voor de muziek-, zang- en toneelvereniging. Voor ouderen is de invloed van het opleidingsniveau minder van belang en zijn het met name de primair opgeleiden die zich thuis voelen bij een culturele vereniging. Bovendien speelt bij ouderen de opleidingsrichting, en dan met name de culturele opleidingsrichting, een relevantere rol dan bij jongeren. Verder blijkt een partner die lid is van een muziek-, zang- of toneelvereniging een belangrijke motivatie voor een persoon om lid te worden. Dit resultaat geeft daarmee nieuwe ondersteuning voor de gedachte dat cultuurparticipatie een sociale activiteit is die men vaak met een levenspartner wil beleven. Tot slot blijkt voor het aangaan de hoeveelheid jonge thuiswonende kinderen en de geboorte van het eerste kind (met name wanneer de ouders de dertig gepasseerd zijn) een restrictie te vormen. De zorg voor jonge kinderen en de hiermee gepaarde tijdsdruk is voor ouders blijkbaar een drempel om minimaal één avond per week vrij te maken voor de repetitie van bijvoorbeeld het plaatselijke harmonieorkest.

Het verbreken van het lidmaatschap van een culturele vereniging wordt meer verklaard door tijdsvariërende factoren dan door de stabiele socialisatieaspecten. Zo blijkt een cultureel actieve partner van belang om lid te blijven van de culturele vereniging. Een niet-cultureel actieve partner is een stimulans voor het opzeggen van het lidmaatschap, maar dit effect neemt af naarmate men ouder wordt. Wederom is dit een bevestiging voor de gedachte dat verenigingsparticipatie een sociale activiteit is die men samen met gelijkgestemden wil beleven.

Opmerkelijk is het gebrek aan verklaringskracht van tijdsdrukaspecten bij het stoppen als verenigingslid. Veel onderzoek naar arbeidsparticipatie benadrukt de negatieve gevolgen van het krijgen van kinderen. Voor het meest recente lidmaatschap van een muziek-, zang- en toneelvereniging gaat dit echter niet op; men blijft actief ook als er jonge kinderen in het gezin zijn of komen. Ook het aantal werkuren heeft nauwelijks betekenis voor de kans om al dan niet te stoppen.

Het gebruik van gebeurtenissenanalyse om meer zicht te krijgen op verenigingscarrières is hier vruchtbaar gebleken. Door het opnemen van socialisatie- en levensloopkenmerken hebben we een aantal relevante gebeurtenissen voorafgaand aan het starten of stoppen van het meest recente culturele lidmaatschap kunnen traceren. Er is echter ook een aantal tekortkomingen van ons onderzoek aan het licht gekomen. Zo konden wij per persoon slechts het lid worden van één culturele vereniging analyseren. Het is waarschijnlijk dat sommige personen gedurende hun leven in meerdere verenigingen actief zijn, wellicht zelfs tegelijkertijd. Doordat we niet beschikten over de gehele lidmaatschapsgeschiedenis van deze respondenten kunnen gevonden effecten wellicht een vertekend beeld geven van de cultuurdeelname in zijn algemeenheid. Onze verwachting is dat met name de leeftijd van de respondent hierbij een rol speelt. Voor jongeren en ouderen zouden immers verschillende gebeurtenissen van belang kunnen zijn bij het aangaan of verbreken van het meest recente lidmaatschap. Door het analyseren van interactie-effecten zijn we in dit vermoeden bevestigd; voor het aangaan van het laatste lidmaatschap blijkt bijvoorbeeld dat voor jongeren zaken die op dat moment spelen, zoals opleidingsniveau, meer van invloed zijn dan voor ouderen, voor wie deze gebeurtenissen al langer geleden hebben plaatsgevonden. In vervolgonderzoek is het derhalve zeker aan te raden de gehele lidmaatschapsgeschiedenis van de respondent te registreren. Verder was het met onze gegevens onmogelijk uit te splitsen naar het soort culturele vereniging. Onze verwachting is dat onderlinge verschillen er wel degelijk zijn; zo is het aannemelijk dat bij kerkkoren andere aspecten een rol spelen dan bij een Surinaamse percussiegroep. Ook zou het interessant kunnen zijn in vervolgonderzoek nadere aspecten van de sociale omgeving (vrienden en kennissen) in beschouwing te nemen.

We begonnen ons artikel met de vaststelling dat de culturele vereniging in het wetenschappelijk onderzoek tot op heden slechts op een geringe belangstelling kon rekenen. De resultaten geven naar onze mening zeker aanleiding om verder onderzoek te doen naar carrières in culturele verenigingen. Op het snijvlak van cultuur- en maatschappelijke participatie, waar de culturele vereniging in Nederland zich naar onze mening bevindt, komen bekende sociologische vraagstukken aan de orde. Leidt deelnemen aan en investeren in culturele verenigingen bijvoorbeeld tot meer cultuurparticipatie en een sociaal gezien minder ongelijke verdeling onder het publiek van culturele voorstellingen? Verder kan bijvoorbeeld aan het cohesiebevorderend karakter van het verenigingslidmaatschap aandacht worden besteed, een punt dat vaak met kracht wordt onderschreven in politiek en media. Maar is het echt zo dat leden van verenigingen beïnvloed worden door hun lidmaatschap? Zijn ze socialer, vrijgeviger, gezonder, gelukkiger en hebben ze een groter sociaal netwerk?

Noot

1. De eerste twee auteurs zijn verbonden aan de sectie sociologie van de Radboud Universiteit Nijmegen; Natascha Notten als junioronderzoeker en Gerbert Kraaykamp als universitair hoofddocent. Manfred te Grotenhuis is werkzaam als universitair docent bij de sectie Methoden van de Radboud Uni-

versiteit Nijmegen. Dit artikel is een bewerking van de afstudeerscriptie van de eerste auteur. Correspondentie naar Drs. N. Notten, sectie Sociologie, Radboud Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE, Nijmegen (e-mail: n.notten@maw.ru.nl).

Literatuur

- Allison, P.D. (1984). *Event History Analysis. Regression for Longitudinal Event Data*. Beverly Hills: Sage Publications, Inc.
- Bekkers, R. & N.D. de Graaf (2002). Verschuivende achtergronden van verenigingsparticipatie in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 77, 338-360.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Broek, A., van den, Huysmans, F & J. de Haan (2005). *Cultuurminnaars en cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed*. Den Haag: SCP.
- De Graaf, N. D., Graaf, P. M. de, Kraaykamp, G., & Ultee, W. C. (2000). *Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2003*. [dataset]. Nijmegen: Sectie Sociologie – Radboud Universiteit Nijmegen.
- Dekker, P. & J. de Hart (2002). Het zout der aarde: een analyse van de samenhang tussen godsdienstigheid en sociaal kapitaal in Nederland. *Sociale Wetenschappen*, 45, 45-61.
- Elder, G.H. (1977). Family History and the Life Course. *Journal of Family History*, 2, 279-304.
- Ganzeboom, H. (1988). *Leefstijlen in Nederland*. Rijswijk, SCP, Cahier nr. 60.
- Ganzeboom, H. (1989). *Cultuurdeelname in Nederland. Een empirisch-theoretisch onderzoek naar determinanten van deelname aan culturele activiteiten*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.
- Haan, J. de (2001). De muze te vriend. De rol van sociale netwerken in culturele participatie. In H. Ganzeboom & H. Henrichs (red.), *De moede muze. Opstellen voor Wim Knulst* (pp. 40-60). Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.
- Haan, J. de & W. Knulst (1998). *De kunstzinnige burger wordt ouder. Kunstbeoefening in de vrije tijd opnieuw onderzocht*. Utrecht: LOKV Nederlands Instituut voor Kunsteducatie.
- Haan, J. de & W. Knulst (2000). *Het bereik van de kunsten. Het culturele draagvlak 4*. Den Haag: SCP.
- Hart, J. de (2005). *Landelijk verenigd. Grote ledenorganisaties over ontwikkelingen op het maatschappelijke middenveld. Civil society en vrijwilligerswerk IV*. Den Haag: SCP.
- Knulst, W.P. (1989). *Van vaudeville tot video: een empirisch-theoretische studie naar verschuivingen in het uitgaan en gebruik van media sinds de jaren vijftig*. Den Haag: SCP.
- Knulst, W. & K. van Eijk (2003). Old soldiers never die. Op zoek naar een verklaring voor de disproportionale vergrijzing van het vrijwilligerscorps in Nederland tussen 1985 en 2000. *Mens & Maatschappij*, 78, 158-178.

- Kraaykamp, G. (1996). Ontwikkelingen in de sociale segmentering van vrijetijdsbesteding. Toenemende exclusiviteit of evenredige participatie? In H.B.G. Ganzeboom & W.C. Ultee (red.), *De sociale segmentatie van Nederland in 2015* (pp. 171-203). Den Haag: Sdu Uitgevers
- Kraaykamp, G. (2002). Cumulative Advantages and Inequality in Lifestyle. A Dutch Description of Distinction in Taste, *The Netherlands' Journal of Social Sciences*, 38, 121-142.
- Kraaykamp, G. & K. van Eijck (2005). 'Personality, media preferences, and cultural participation'. *Personality and Individual Differences*, 38, 1675-1688.
- Kraaykamp, G. & G. Vullings (2002). 'Actief in een studentenvereniging. Een onderzoek naar de participatie in Nijmeegse studentenverenigingen'. *Vrijetijdstudies*, 20, 33-48.
- Maas, I. (1990). *Deelname aan podiumkunsten via de podia, de media en actieve beoefening. Substitutie of leereffecten?* Utrecht: Rijksuniversiteit te Utrecht.
- Maas, I., Verhoeff, R. & H. Ganzeboom (1990). *Podiumkunsten & Publiek. Een empirisch onderzoek naar omvang en samenstelling van het publiek van de podiumkunsten*. Rijswijk; Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur.
- Nagel, I. (2004) *Cultuurdeelname in de levensloop*. ICS dissertatie, Utrecht.
- Upright, C.B. (2004). Social capital and cultural participation: spousal influences on attendance at arts events. *Poetics*, 32, 129-143
- Werfhorst, H.G van de & G. Kraaykamp (2000). Culturele, economische, communicatieve en technische hulpbronnen van onderwijsrichtingen: De WK-indeling. *Mens & Maatschappij*, 75, 62-74.

Appendix 1: Beschrijving persoon-periode-bestand voor aangaan van verenigingslidmaatschap

	Gemiddelde /proportie ^a	Minimum	Maximum
<i>Statische kenmerken (N=1394)</i>			
Ouderlijk opleidingsniveau	1,12	0,00	3,00
Cultuurparticipatie ouders	0,75	0,00	8,00
Ouderlijke maatschappelijke participatie/10	5,03	3,39	9,52
Ouderlijke religieuze participatie ^a	0,55	0,00	1,00
Beroepsstatus vader/10	4,50	1,00	8,80
Geslacht (vrouw) ^a	0,50	0,00	1,00
Geboortecohort/10	195,50	192,00	198,20
<i>Dynamische kenmerken (N=46125)</i>			
Opleidingsniveau primair ^a	0,15	0,00	1,00
Opleidingsniveau secundair laag ^a	0,35	0,00	1,00
Opleidingsniveau secundair hoog ^a	0,44	0,00	1,00
Opleidingsniveau tertiair ^a	0,06	0,00	1,00
Culturele opleidingsrichting	2,29	1,00	3,56

Appendix 1: Vervolg

	Gemiddelde /proportie ^a	Minimum	Maximum
Geen partner ^a	0,41	0,00	1,00
Partner geen lid ^a	0,55	0,00	1,00
Partner lid ^a	0,03	0,00	1,00
Partner onbekend ^a	0,01	0,00	1,00
Economische opleidingsrichting	2,03	1,00	3,41
Verhuizen ^a	0,05	0,00	1,00
Uren betaalde arbeid	20,26	0,00	50,00
Aantal thuiswonende kinderen ≤ 12jr.	0,54	0,00	6,00
Geboorte 1 ^e kind ^a	0,02	0,00	1,00
Leeftijd	29,23	10,00	80,00

^a Voor categoriale en dichotome variabelen worden proporties gepresenteerd.

BRON: Familie-enquête Nederlandse Bevolking, 2000.

Appendix 2: Beschrijving persoon-periode-bestand voor verbreken van verenigingslidmaatschap

	Gemiddelde /proportie ^a	Minimum	Maximum
<i>Statische kenmerken (N=255)</i>			
Ouderlijk opleidingsniveau	1,19	0,00	3,00
Cultuurparticipatie ouders	0,86	0,00	8,00
Ouderlijke maatschappelijke participatie/10	5,04	3,11	9,12
Beroepsstatus vader/10	4,64	1,60	8,80
Geslacht (vrouw) ^a	0,53	0,00	1,00
Geboortecohort/10	195,32	192,20	198,10

Dynamische kenmerken (N=3003)

Opleidingsniveau primair ^a	0,09	0,00	1,00
Opleidingsniveau secundair laag ^a	0,30	0,00	1,00
Opleidingsniveau secundair hoog ^a	0,52	0,00	1,00
Opleidingsniveau tertiair ^a	0,09	0,00	1,00
Culturele opleidingsrichting	2,33	1,00	3,56
Geen partner ^a	0,19	0,00	1,00
Partner geen lid ^a	0,61	0,00	1,00
Partner lid ^a	0,20	0,00	1,00
Partner onbekend ^a	0,00	0,00	1,00
Kerklidmaatschap ^a	0,65	0,00	1,00
Economische opleidingsrichting	2,13	1,00	3,41
Verhuizen ^a	0,05	0,00	1,00
Uren betaalde arbeid	24,61	0,00	50,00

Appendix 2: Vervolg

	Gemiddelde /proportie ^a	Minimum	Maximum
Aantal thuiswonende kinderen ≤12jr.	0,49	0,00	4,00
Geboorte 1 ^e kind ^a	0,02	0,00	1,00
Leeftijd	37,55	16,00	77,00
Duur 1-5 jaar ^a	0,38	0,00	1,00
Duur 6-10 jaar ^a	0,20	0,00	1,00
Duur >10 jaar ^a	0,42	0,00	1,00

a Voor categoriale en dichotome variabelen worden proporties gepresenteerd

BRON: Familie-enquête Nederlandse Bevolking, 2000.

Appendix 3: Beschrijving afhankelijke variabele persoon-periode-bestand aangaan en verbreken

	Aantal events	N
Persoon-periode bestand aangaan; starten	241	46125
Persoon-periode bestand verbreken; stoppen	106	3003

BRON: Familie-enquête Nederlandse Bevolking, 2000.